

Тищенко В.Ф., к.е.н., доцент,
Остапенко В.Ф., аспірант,
Харківський національний економічний університет,
м. Харків

Напрями державної політики щодо стимулювання інноваційної діяльності

У статті проаналізовано стан інноваційної спроможності та технологічної готовності України у порівнянні з іншими країнами світу. Виділено негативні наслідки та проблеми системи управління інноваційними процесами в Україні. В якості напрямку стимулювання інноваційної діяльності запропоновано подальший розвиток інноваційної інфраструктури та запровадження партнерських відносин.

Ключові слова: глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК), інноваційна спроможність, інфраструктура, спеціальна (вільна) економічна зона (С(В)ЕЗ), територія пріоритетного розвитку(ТПР).

В статье проанализировано состояние инновационной способности и технологической готовности Украины по сравнению с другими странами мира. Выделены негативные последствия и проблемы системы управления инновационными процессами в Украине. В качестве направления стимулирования инновационной деятельности предложено дальнейшее развитие инновационной инфраструктуры и внедрение партнёрства.

Ключевые слова: глобальный индекс конкурентоспособности (ГИК), инновационная способность, инфраструктура, специальная (свободная) экономическая зона (С(С)ЭЗ), территория пріоритетного развития (ТПР).

The article was analyzed the technological innovation capability and readiness of Ukraine in comparison with other countries. The negative consequences and

problems of management of innovation processes in Ukraine were separated. As the direction of fostering innovation, further development of innovation infrastructure and implementing partnerships were prompted.

Key words: *Global Competitiveness Index (GCI), innovative capacity, infrastructure, special (free) economic zone (S(F)EZ), territory of priority development (TPD).*

Постановка проблеми. Економічне зростання у більшості розвинених країн світу обумовлене насамперед ступенем використання сучасних наукових знань і прогресивних технологій. При цьому сфера досліджень і розробок одержує значну за масштабами і різноманітну за методами державну підтримку. Необхідність такої підтримки підказана й доведена економічною нестабільністю, низькою і малоефективною зацікавленістю приватних підприємців у проведенні й фінансуванні науково-технічних досліджень, які вимагають значних коштів на розробку проектів, а потім успішне їх впровадження у виробництво. Інноваційна складова економіки знань набрала наднаціонального характеру, що призвело до її використання у багатьох міжнародних програмах, проектах та заходах, участь країн в яких активізувалася через необхідність постійно підтримувати та підвищувати конкурентоспроможність держави [5]. Загальні тенденції світового розвитку поряд з реальною оцінкою рівня науково-технічної та інноваційної діяльності в нашій країні свідчать про загрозу небезпеки залишитися осторонь глобальних процесів формування потужної інноваційної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інноваційного розвитку національної економіки та стимулювання інноваційної діяльності ґрунтовно досліджено в працях багатьох вчених, таких як Б.Буркинський [1], Т. Вермієнко [2], В.Геєць [3], Н. Длугунович [4], Л. Жемчужна [6] та ін.

Постановка завдання. Проте недостатньо дослідженою залишається інноваційна спроможність та потенціал України. Потребує надання рекомендацій щодо напрямів стимулювання та розвитку інноваційної

діяльності, особливо за рахунок введення нових форм співпраці та партнерських відносин. Усе це зумовлює необхідність подальшого вивчення тенденцій розвитку інноваційних процесів в Україні.

Метою статті є визначення інноваційної спроможності України з подальшим наданням рекомендацій щодо напрямків стимулювання інноваційної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна спроможність та технологічна готовність є невід’ємними складовими конкурентоспроможності національної економіки. За даними звіту Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2011-2012 рр. знизився до 74-го місця проти 62-го у 2009-2010 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Підіндекс «Інновації» та його складові для України протягом 2008-2011 рр.

Складові ГІК	2008-2009		2009-2010		2010-2011		2011-2012	
	рейтинг з 134 країн	бал (1-7)	рейтинг з 133 країн	бал (1-7)	рейтинг з 134 країн	бал (1-7)	рейтинг з 134 країн	бал (1-7)
Інновації	52	3,4	62	3,21	63	3,11	74	3,1
Інноваційна спроможність	31	3,8	32	3,7	37	3,5	42	3,4
Якість науково-дослідних інститутів	48	4,2	56	3,9	68	3,6	72	3,6
Видатки компаній на дослідження і розвиток	52	3,3	68	3,0	69	3,0	75	3,0
Взаємозв’язки унів-тетів з пром-вістю у сфері ДіР	49	3,6	64	3,5	72	3,5	70	3,6
Державні закупівлі новітніх технологій і продукції	54	3,7	85	3,3	112	3,1	112	3,1
Наявність вчених та інженерів	54	4,4	50	4,4	53	4,3	51	4,0
Кількість патентів, отриманих у США (на 1 млн. населення)	65	0,3	64	0,5	64	0,4	71	0,3

Складено авторами за матеріалами [15].

На зниження цього рейтингу вплинуло погіршення всіх його складових, зокрема: інноваційна спроможність (42-е місце проти 32-го), якість науково-дослідних інститутів (72-е місце проти 56-го), державні закупівлі новітніх

технологій і продукції (112-е місце проти 85-го). Якість зазначених складових залежить, передусім, від зусиль держави.

Розвинуті країни займають лідируючі позиції у напрямі розвитку інноваційної системи (рис.1), що сприяє подальшому її розвитку. Україна ж суттєво поступається навіть сусіднім державам, таким як Росія та Польща та має незначну перевагу лише перед Білоруссю. Це відставання впливає на загальний рівень конкурентоспроможності нашої держави та затримує формування економіки, заснованої на знаннях.

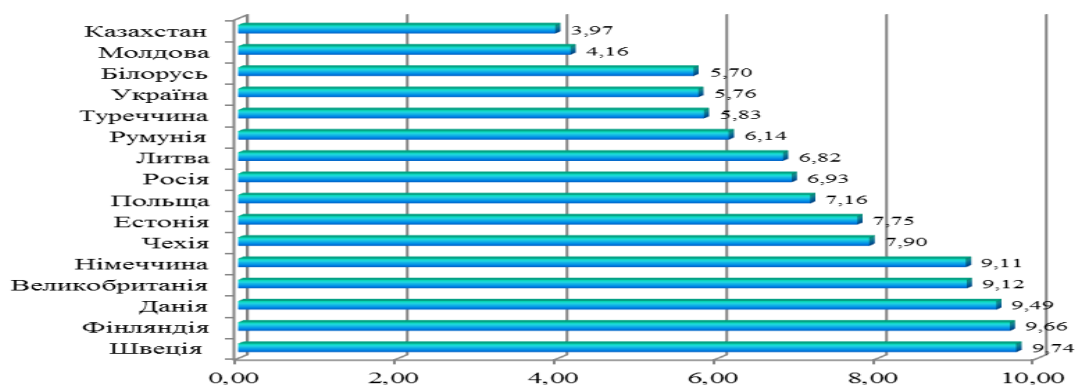

Рис. 1. Рейтинги України та інших країн за підіндексом «Інноваційна система», дані за 2012 р. (Складено за матеріалами: [7])

Відсутність цілісної системи управління інноваційними процесами в країні та репресивна по відношенню до інноваторів державна політика, розпочата у 2005 р., призвели до таких негативних наслідків:

1) Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції скоротилась у 2010 р. до 3,8% (найнижчий показник за останні 9 років) (рис. 2), що пов'язано із зниженням споживчого попиту як населення, так і попиту на продукцію промислового призначення, зумовленого фінансово-економічною кризою;

2) Відбувається подальше зменшення кількості інноваційно-активних підприємств (на 3% у порівнянні з 2000 роком). В Україні інноваційна активність промислових підприємств знаходиться на рівні, який не досягає навіть мінімального значення серед європейських країн, а якщо порівнювати з

країнами-лідерами інноваційного розвитку, то розрив становить близько 5 разів. Досить показово, що зниження показників розвитку інноваційної діяльності відбувається на фоні зростання ВВП та фінансових показників господарювання.

Рис.2. Основні показники інноваційної діяльності в Україні, [14]

3) Інтенсивність інноваційних вкладень (частка витрат на інновації у загальному обсязі реалізованої продукції) становила в середньому по Україні у 2010 р. 0,92%, це значення є значно нижчим за середньоєвропейське (близько 2,3%) (рис. 3) [14].

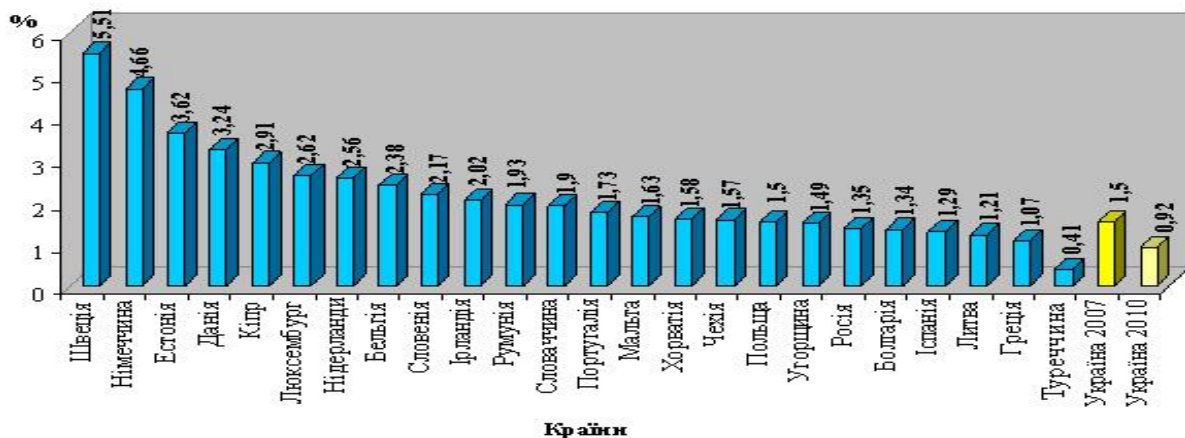

Рис. 3. Інтенсивність інноваційних витрат промислових підприємств [14]

4) Згідно з даними Держкомстату України, чисельність організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи за період 2001-2010 рр. значно варіюється (табл. 2). Значне зниження кількості організацій за період 2006-2010

років відбулося саме у підприємницькому секторі, що значно вплинуло на загальну тенденцію.

Значне зниження організацій державного сектору відбулося за період 2001-2005 років, що пов'язано із політикою роздержавлення та масовою приватизацією у країні.

Таблиця 2

Організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи

Кількість організацій		Рік									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
у тому числі, од.	Всього	1479	1477	1487	1505	1510	1452	1404	1378	1340	1303
	державний сектор	798	775	767	782	501	511	496	496	498	514
	підприємницький сектор	515	533	558	555	837	767	729	698	657	610
	сектор вищої освіти	166	169	162	168	172	173	178	182	181	178
	приватний неприбутковий сектор	—	—	—	—	—	1	1	2	4	1
у тому числі, %	державний сектор	53,96	52,47	51,58	51,96	33,18	35,19	35,33	35,99	37,16	39,45
	підприємницький сектор	34,82	36,09	37,53	36,88	55,43	52,82	51,92	50,65	49,03	46,82
	сектор вищої освіти	11,22	11,44	10,89	11,16	11,39	11,91	12,68	13,21	13,51	13,66
	приватний неприбутковий сектор	—	—	—	—	—	0,07	0,07	0,15	0,30	0,08

5) Сучасний стан системи фінансового забезпечення інноваційної сфери України як одного з ключових факторів інноваційної діяльності свідчить про її кризу, неспроможність створити необхідні умови для реалізації існуючого інноваційного потенціалу країни. Обсяги фінансування у науково-технічну діяльність в Україні занадто малі, лише близько 1% від ВВП, з них із держбюджету — всього 0,4%, що на порядок менше, ніж у розвинених країнах, де такі витрати складають від 1,6% до 3,7% від ВВП. В Україні за останнє десятиліття фінансування науки жодного разу не досягало порогового значення, починаючи з якого можна сподіватися на істотний вплив науки на розвиток економіки. За період 2007-2011 років відбувається значне зниження фінансових ресурсів, що негативно впливає на процес інноваційного розвитку в Україні. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у 2010 р. склав 8045,5 млн. грн. або 0,7% ВВП – найнижчий показник за останні десять років. Частка бюджетних коштів у загальному обсязі становить близько 1% (рис.4).

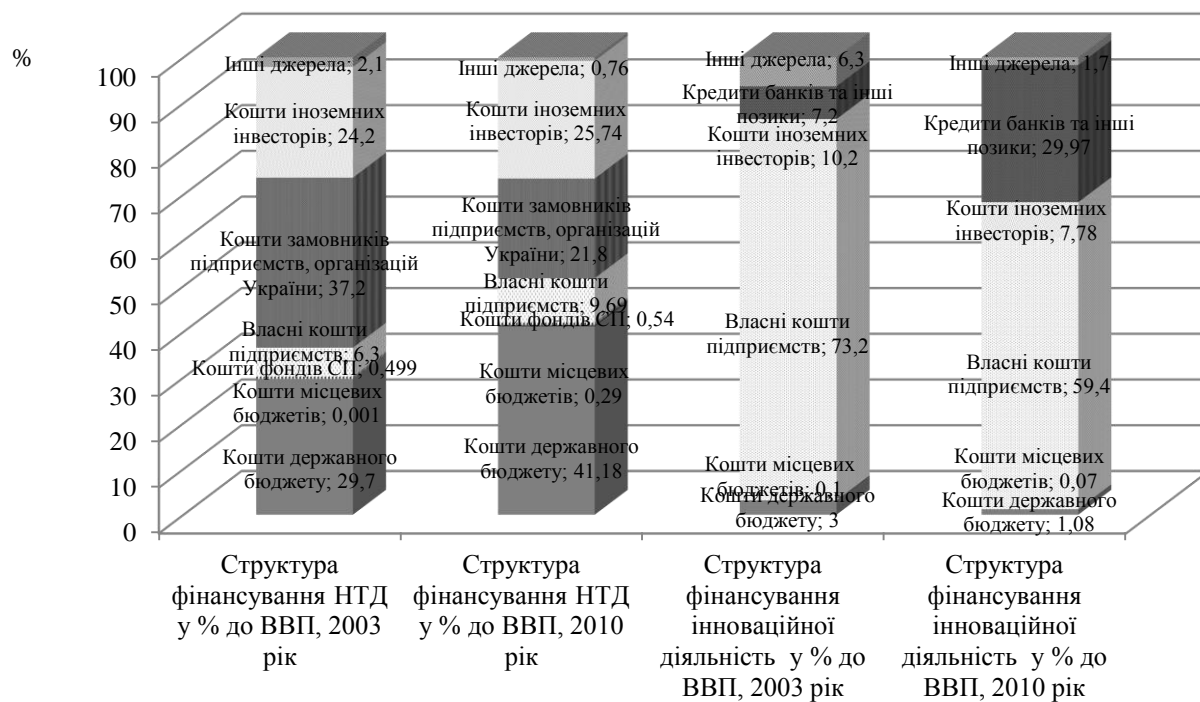

Рис. 4. Структура фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності

З урахуванням всього вищенаведеного можна стверджувати, що на шляху інноваційного розвитку України виникають певні перешкоди (рис.5), які обумовлюються непередбачуваністю, невизначеністю та не прогнозованістю сучасної ситуації в Україні [11, с. 172].

Управління інноваційним процесом має стати елементом узгодженості державної політики на основі вдосконалення механізмів стимулювання інноваційної діяльності. Світова практика показує, що залучення інвестицій, активізація спільної діяльності, впровадження нових технологій і ринкових стосунків на основі спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, технопарків та інших інфраструктурних елементів стимулювання підприємництва є дієвими інструментами впливу на інноваційну конкурентоспроможність регіону.

Загалом в Україні згідно з чинним законодавством станом на 1 січня 2012р. створено 11 спеціальних (вільних) економічних зон (С(В)ЕЗ) та 72 території пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності (ТПР) в АРК та 12 областях України (рис.6)[9].

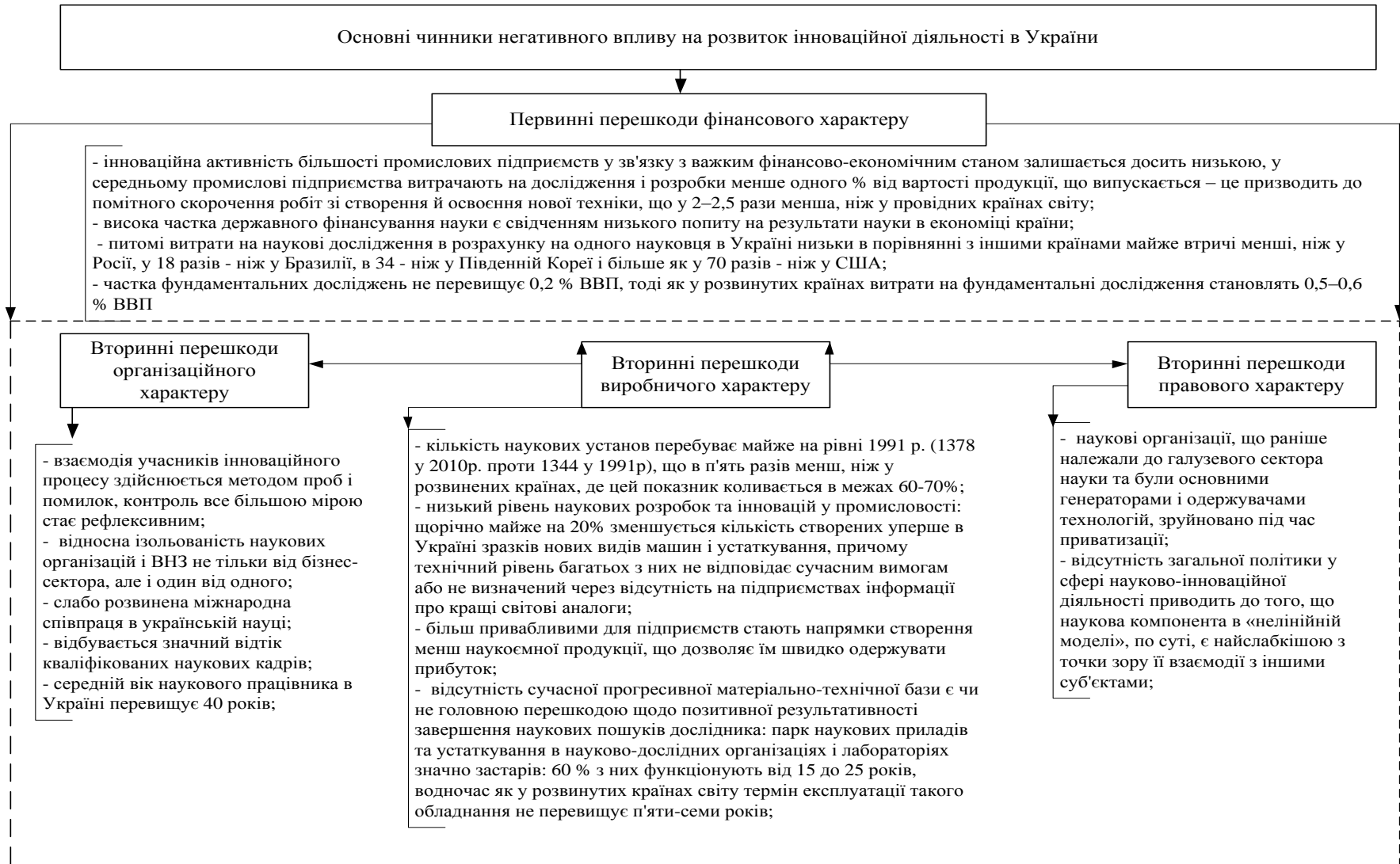

Рис. 5. Чинники, що стримують розвиток інноваційної діяльності в Україні, розроблено автором за матеріалами

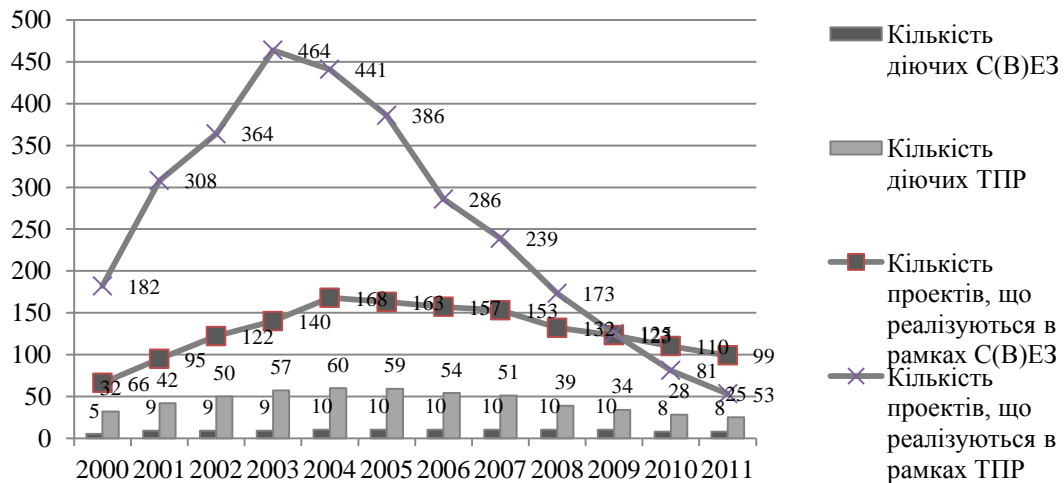

Рис 6. Динаміка кількості ТПП і С(В)ЕЗ в Україні, та їх інвестиційних проектів

Складено авторами за [9]

Вагомим чинником удосконалення регіональних програм соціально-економічного розвитку в напрямку запровадження інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку буде чітке окреслення пріоритетів розвитку, а в нашому випадку – використання різних форм інтеграції науки, промислового капіталу, банків тощо. Аналіз досвіду багатьох європейських країн свідчить про те, що державна підтримка проблемних територій є характерним напрямом регіональної політики, у рамках якої використовуються різноманітні механізми та інструменти. Особливе місце в цій підтримці посідають елементи інноваційної інфраструктури: бізнес-інкубатори, технопарки, бізнес-центри та інше (рис. 7). Основною причиною стриманого розвитку інфраструктури підтримки інновацій є скорочення бюджетної фінансування на їх функціонування.

Також слід зазначити, що вирішенню окреслених проблем може сприяти, на наш погляд, формування і розвиток системи публічно-приватного партнерства в Україні, оскільки ця співпраця обумовлена на визнанні факту, що обидві сторони можуть отримати вигоди від об'єднання фінансових ресурсів, інноваційних технологій і управління матеріальними ресурсами з метою забезпечення сталого економічного зростання. Публічно-приватне партнерство в інноваційній сфері повинно бути взаємодією держави та підприємницьких

структур в процесі всього інноваційного циклу починаючи з проведення наукових досліджень, впровадження пілотних проектів і до комерційного використання розроблених нововведень.

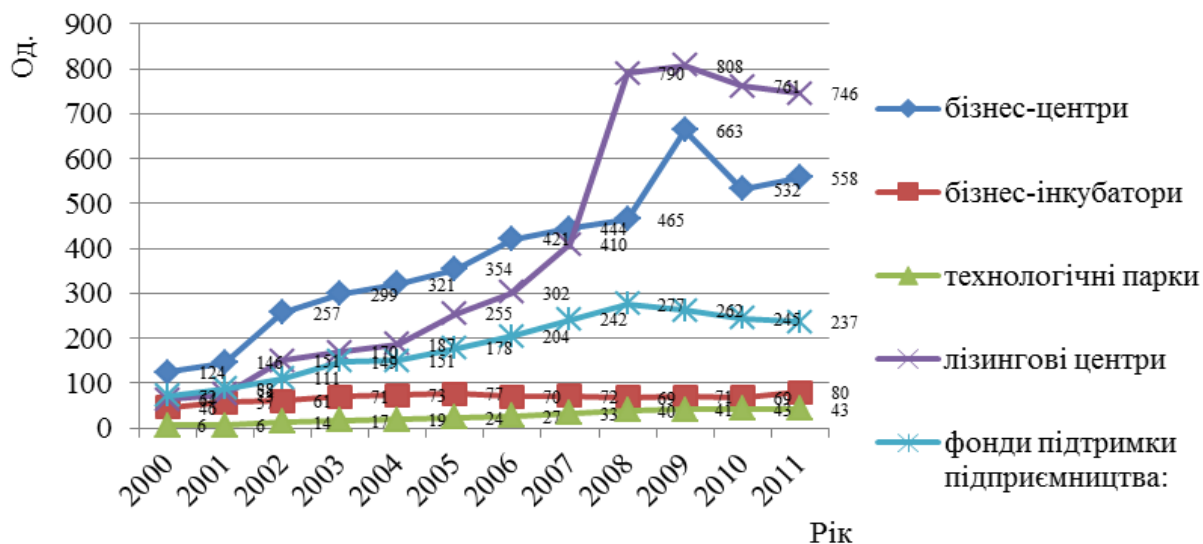

Рис. 7. Динаміка розвитку інноваційної інфраструктури в Україні (складено за [13, 12])

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Проведений аналіз показав, що в інноваційній сфері української економіки й досі зберігаються стійкі диспропорції, які істотно обмежують перспективи її зростання в довгостроковому періоді, формують значні ризики та обмеження для зміцнення конкурентоспроможності національної економіки України:

1) зниження інноваційної активності промислових підприємств на фоні дисбалансу стимулів між науковою та інноваційною діяльністю та зниження якісного рівня науково-технічного потенціалу;

2) зменшення кількості підприємств, що впроваджують інновації через здійснення відомчого контролю інноваційних процесів у галузях національної економіки та відсутності стимулів до активізації інноваційної діяльності;

3) невелика частка реалізованої інноваційної продукції у загальній кількості вироблених товарів та послуг, незначна її частка, що спрямовується на експорт;

4) кількість упроваджених прогресивних технологічних процесів не відповідає потребам економіки для високотехнологічного прориву, мають місце процеси неконтрольованого передання технологій за кордон через неврегульованість нормативної бази, що створює умови для посилення залежності країни від розвинутих країн світу;

5) домінування низько технологічних галузей виробництва, посилення тенденцій до згортання високотехнологічних видів діяльності та втрати можливості підтримання довгострокової динаміки економічного зростання національної економіки на інноваційній основі;

6) відсутність послідовної політики уряду та державної підтримки розвитку інфраструктури стимулювання інноваційної діяльності, що призводить до неспроможності охопити усі ланки інноваційного процесу.

Попри порівняно широку висвітленість вітчизняною наукою інноваційної тематики проблема напрямків стимулювання інновацій загалом та ефективного функціонування інноваційної інфраструктури зокрема потребує додаткового розгляду. Неповнота та фрагментарність наявних сьогодні знань у цій галузі зумовлюють необхідність подальшого дослідження питання розбудови інноваційної інфраструктури. Зокрема, особливої уваги потребує аналіз впливу застосування нових форм спеціальних правових режимів економічної діяльності на економіку країни та підвищення конкурентоспроможності держави. Це створить підґрунтя для інноваційної спрямованості розвитку економіки України.

Список використаних джерел

1. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Є.В.Лазарева - Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2007.- 140.
2. Вермієнко Т. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності регіону [Електронний ресурс] / Т. Вермієнко - Режим доступу:

www.nbuu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vldau/APK/.../09vtgria.pdf

3. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
4. Длугунович Н.А. Інноваційна політика підприємств в умовах нової економіки / Н.А. Длугунович // Регіональна бізнес-економіка та управління, 2006. - №11. – С.14-21.
5. Желюк Т. Економічний механізм забезпечення інноваційної моделі розвитку / Т. Желюк // Світ фінансів. - 2009. - №1(18). –С.56-67.
6. Жемчужна Л.А. Інноваційний потенціал економічного розвитку Донецького регіону / Л.А. Жемчужна // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. - 2009. - №6. - С.172-177
7. Індокси економіки знань у розрізі країн та складових елементів. Сайт всесвітнього банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.worldbank.org/>
8. Інформація щодо результатів діяльності спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
9. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проектами. Статистичний бюлетень. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ6_u.htm
10. Науково-технічна діяльність: потенціал, результативність, комерціалізація результатів наукових досліджень / За ред. Т.В. Писаренко – К.: УкрІНТЕІ, 2011. – 224 с.
11. Новий курс в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця (та ін..)- К.:НВЦ НБУВ, 2010.- 232 с. - ISBN 978-966-02-5605-7
12. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
13. Узагальнений звіт про хід виконання заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва. Сайт Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=33774
14. Характеристика інноваційної діяльності підприємств. Сайт Українського інституту науково-технічної і економічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uinteі.kiev.ua/viewpage.php?page_id=446
15. The Global Competitiveness Report 2010-2011 // World Economic Forum [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>